

Mikor már eleget fontak, félretették a rokkát s táncrea perdültek. Mindig akadt a legények között, aki tudta a citerát kezelni. Így szórakoztak nagyanyáink Cegléden a hosszú téli estéken.

* * *

A cifravívés is olyan népszokás, ami már csaknem feledésbe ment. A mai öregek is már csak hallomásból tudják, vagy esetleg, mint nézők vettek részt a cifrán.

Túri Károly.

A szerelem Ajak-on a házaseletig. II.

Idő múltán kérdi a legény a lánytól, hogy lehet-e *kérni*? Ha a lány szülei beleegyesülnek, akkor gondoskodhatik a legény a lánykérésről.³ A legény a *komja* (komája), a sógor, a férfitestvére (de ez csak akkor, ha már nős ember) beállítanak a lányos házhoz, ahol már a *nagyházban*, a *tiszta házban* összegyűltek a lány rokonai. Azzal állítanak be a kérők, hogy messziről jött utasemberek, nagyon elfáradtak. Adnának-e szállást? *Egy csillag vezette őket idáig.* — Hát csak pihenjenek le, bár nem lehessen tudni még, hogy szállást kaphatnak-e. Mi járatban volnának? — Leülnek azok szép kényelmesen és elmondják, hogy egy virágszálat hoztak, annak keresik a párját. Vagy hogy vadgalambot fogtak s most annak a párját keresnek. Nohát ide utasították őket. Erre a házbeliék előhoznak egy szálat virágot. — Nem ilyen kell nekünk, nagyobb virágot adjanak! — Levágnak egy nagyocska gallyat. De hát az se kell:

³ Olyan beszédet is hallottam, hogy Ajakon a leánykérés és a házasság csak akkor történik, mikor a lány már 3—4 hónapja áldott állapotban van: így erőszakolják ki a szülők beleegyezését. Vagy néha a lány ilyen réven akarja lépni csalni a legényt. Ez azonban nem igaz: szórványos s egyáltalán nem jellemző — másutt is megtörténhetik ez. A megesezt lányt feleségül nem veszi senki: „*használják*”, de nem szerelem az. Az igazság az, hogy nagyon korán házasodnak, s mindenki tudja jól, ki kinek a párja: a nagyon szerint történik a párválasztás. A lány 16—18 éves, a legény 20—22 éves az esketés előtt. 15 éves lánynak is nem egyszer bekötik a fejét, s a férfi a felesége mellől megy leszolgálni a katonai éveket. Húsz éven túl már vén a lány, ahogy a nótá is mondja:

Szép a reték hónapos korába,
Szép a kisjány húszéves korába,
Húsz év után sirattya az anya,
Hogy a jánya nem megy férhez soha.

A fiatalon való házasodás magyarázza, hogy sok a gyerek a faluban. (Nincs egyke!) Előfordul, hogy a fiatal anyának idősebb gyereke is van saját édestestvérénél. Így történik meg nem egyszer, hogy az anya szoptatja édestestvérét, vagy a nagyanya az unokáját.

ők élő virágot akarnának. — Tán *járó virág* kell? — Olyan, olyan! — bizonyítgatják. No, behoznak egy kis macskát s virágot kötnek a nyakába. Hanem ez se jó, mert két lábon járó virágot keresnek. Hamar hoznak egy ijedten kotyogó tyúkot. Ez se lesz az igazi; beszélni tudó virág kell. Apróka gyereket vezetnek be maskarásan felöltöztetve: megilletődötten vigyorint a kölyök. Ettől nagyobb kell — utasítják el a kínálást. Hoznak egy nagyobbacska lányt. Még ettől is nagyobb kellek: magosabb, testesebb. Bejön nagy szoknyasuhogással egy menyecske, tán ez csak jó lesz. Hanem ő se kell: neki már van virágja. No, behoznak egy vénecske özvegy asszonyt, hisz ennek nincs párja. Bólogat az öreg csöndesen. — Ez már csak vót virág, hervad elfelé. — Ekkorra aztán kifogynak a tréfából s bevezetik a férjhez menendő lányt. Pirul erősen. — Ez az, akit mi kerestünk! — lelkesedeznek. A lány kezét fog a legény, leülnek.⁴

Csak ezután látnak hozzá jó étvággyal az evéshez, iváshoz. Eddig hiába is kínálták őket. Húsleves, kolbász, kalács van az asztalon, az üvegekben bor. Reggelig együtt mulatoznak hangos énekszóval.

Másnap délelőtt elmegy a vőlegény anyja a *menyasszonyéknál* (m.-hoz). „Erre jártak tegnap a mi embereink. Egy kis maradékot nem adnak?” — „Mi ugyan nem tudunk semmiről, — válaszolják — de azért gyöjjön csak befele.” — „Nyomát szeretném én látni a tegnapi mulatásnak, azt keresem.” — Hiába kínálgatják. Neki *jegy* kell a tegnapi napról. A *jegy* egy szép s nagy nyakbavaló kendő, amelyet belekötnek batisztzsebkendőbe s átkötik pántlikával. Hozzáadnak még gyöngyös rozmaringot is. Előbb azonban *próbajegyet* adnak: ócska kendőt piszkos zsebkendőbe kötnek s kínálgatják. Ezt azonban nem fogadja el. Mikor kezébe kapta a jegy-et, esznek-isznak egy keveset, siet haza a fiához.

A vőlegény addig már felöltözött, eszimat húzott, fekete zsinóros nadrágot, zsinóros mellényt s fekete rövid kabátot. A menyasszonnyal együtt elmegy a főjegyzőhöz, aztán a paphoz: *feladják* a hirdetést.

A szabályos háromszori kihirdetés után veszi kezdetét a lakodalomra való előkészület. A lakodalmat mindig *keddi* napon tartják, hogy a fiatal párnak *kedvek* legyen az életben, mondják. A lakodalom előtt való vasárnapon a menyasszony a

⁴ Hozományról sem ekkor, sem utána nem esik szó. Az egész falu jól ismeri egymást, sok a rokon: tudják jól, hogy ki mennyit fog örökölni. Hisz a párjukat is elsősorban ezen az alapon választják ki.

legkedvesebb lány-cimborájával, a vőlegény a már kiválasztott első *vőfénnnyel* elmegy meghívni a *saját* rokonait külön-külön. A lányok ünneplősen *fejérbe* vannak, a vőlegény meg a vőfény *viackból* meg gyöngyből készült koszorút visel a kalapja mellett ilyenkor. A lányok (s a vőlegényék) kéri a szülei nevében, hogy engedjék el lányukat (fiukat) *nyoszojójány-nak* (a legényt *vőfénynek*). Az asszonyokat pedig nyoszojóasszonyoknak kéri ily szóval: „Néném megtisztetem magát nyoszojóasszonynak“. A lány még *jány-kiadót* is kér, egyet szokás, de a *nagy nemzetből* valók (tehetősek) hat jánykiadót is szoktak kérni. A vőlegény meg násznagyot kér. Rendesen kettő a *számos* (szokásos). De hatot is kérnek némelyek — mostanság négy násznagy a divat.

A meghívás után, hetfői napon van a *vőlegényhivogató*. Ezt a vőlegény legjobb barátja, vagy valamelyik férfitróna végzi. Kap a vőlegényes háznál is, a menyasszonyos háznál is egy-egy kendőt, melyet kétréthajtva a baloldalán a nadrágja mellé tűz, s úgy lógatja a combja mellett. (A kendőt — törülköző kendő, két végén himzett — a mezőkövesdi kendős asszonyoktól vásárolják, 2 P. körül van az ára). *Pácát* veszen a kezébe és minden házat meghív ilyenformán: „Én általam tiszteltet Hasulló János, a mi kirájunk. Hónap estére egy tányér étére, egy pár pohár borra, egy pár fürge táncra szívesen elvárjuk egész csalággal együtt“. Mikor olyan házhoz érkezik, ahol nyoszojójány is van, pántlikát kér a pácára. A falu bejárása után: *letudta a dógát*.

Vasárnap a menyasszonyi házhoz a rokonság tojást, cukrot, tejet, szegényebb helyen még lisztet vitt és a hivatalosak számára való kendőt (ugyan olyan, mint a vőlegényhivogató-é) visz. A lakodalom napján pedig a vőlegényes házhoz félfont húst, tányér lisztet, két tojást szokás vinni. A vacsorát nem ebből tartják, ez az ajándék a lakodalom utánra szól, a család *el is teszi férőbb* ilyenkor. Hetfűn este készítik a jóféle töltött káposztát a vőlegény-háznál. Mókáznak, dalolnak, hús helyett egyik-másik káposztalevélbe tengeri csutkát rejtenek — lesz nevetés majd a másnapi vacsorán valaki rovására.

Kedden reggel a násznagyaival elmegy a vőlegény a menyasszonyért, vagy pedig a templom előtt találkoznak egymással. Mindketten meggyónnak, s az áldozás előtt felteszik a menyasszony fejére a koszorút. Mise után kivonulnak a templomból s a templom előtt a menyasszony első nyoszojóasszonya minden *hivatalos* vendégnek kiosztja a kendőt. Ez bizony drága divat, mert egy nagy lakodalmon 100–120 ilyen kendőt

elosztogatnak, s még a szegény lakodalmon is előkerül 30–35 darab! A kendő kiosztása után a vőlegény a sor élén megindul a násznagyokkal a községházára. Utána megy a menyasszony a nyoszojóasszonyokkal, sorjában a többiek. A községházán leteszik a *polgáreskü*t. Kijövet már karonfogvást haladnak a templom felé, utánuk jönnek külön-külön a násznagyok s a nyoszojóasszonyok. A templomi esküvő után, kifelé menet néha csak leplezgetve versenyeznek a fiatal férj és feleség, hogy ki lép ki előbb a templomajtón, aki előbb lépi át a küszöböt, az lesz a családba a hatalmasabb s az él tovább. Néha valóságos versengés lesz ebből, szinte futnak is. Esküvő után szokás az is, hogy a menyasszonyi koszorúból és a vőlegény-bokrétából elégetnek egy darabot, hogy a házasságot rontás ne érje. Azt tartják, ha ezen a napon férfi hal meg a faluba, a férj, ha pedig asszony, akkor a feleség hal meg előbb az új párból.

Az esküvő után a menyasszonyos házhoz mennek, ott vendégeskednek a násznagyok, nyoszojóasszonyok, meg a jánykiadók. A csirkehúslevest, pecsenyét, vagy paprikást, buktaszeget s más süteményt (sok a városi közöttük) esznek, s a bor is fogy. Ezután a reggeli étkezésnek számító vendégeskedés után a vőlegény, helyesebben az új férj a násznagyokkal elmegy a vőlegényes házhoz, az új asszony otthon marad. A vőlegényes háznál már húzza a cigány, mulatnak a meghívottak s a vőfények, nyoszojójányok, az új asszony és szülei, meg a jánykiadók hiányzanak. Csak a vőfények, násznagyok, zenészek esznek — a jányok, a menyasszony is odahaza. Ebédre szalonma, kenyér, bor van, nagynéha gulyásleves. Ebéd után, félkettő körül, a cigányok két nótát muzsikálnak, s ezalatt az első vőfény vőfénybotjára (csak neki van) pántlikát köt az egyik nyoszojójány. Ekkor rákezd a cigány a „Ritka búza, ritka árpa . . .” dallamára, nótavégeztével az első vőfény felnyújtja a botot: „A nyoszojójányok és nyoszojóasszonyok kezét megfogni” — kiáltja. A vőfények a nyoszojóasszonyok, a vendégeskedő legények a nyoszojójányok kezét fogják meg, de ha egyik vőfény szeretője nyoszojójány, akkor odapárosodik hozzája, a vőlegény a násznagyokkal előreáll, utánuk sorakozik a többi. Az első vőfény ráhúzatja a cigánnyal az *elmenőt* (a Rákóczi-induló) s megindulnak. A friss férj anyja utánuk megyen a kapuig s meghinti őket szentelt vízzel. Menetközben az első vőfény felnyújtja a botját, erre a cigányok csárdásba kezdenek s a párok táncra perdülnek az út közepén. Párat fordulnak csak, s újra tovább haladnak, néha tizenötször is táncra kerekednek. A menyasszonyos háznál, a kapuba húzatnak egy csárdást, benn a lakásban felöltözködöttén vár már a fia-

tal asszony. A *verőce* előtt áll a fiatal férj a násznagyokkal, de be nem mehetnek, mert a jánykiadók nem engedik őket. A „vőlegény” hátrább áll óvatosan, hogy a jánykiadók le ne kapják a kalapját, mert ugyancsak csúfolnák: „Milyen király, akinek nincs koronája!” Vagy behúzzák s kiáltozzák: nincs király! A násznagyok be akarnak törni, nem engedik. Kérdik: „Miféle ellenség ez?” „Napkeletről jöttünk, megakarunk szállni, im hozzuk a kirajunkat”. Bentről írást követelnek, adnak is valamit: ujságpapírt, mit. Isznak egy korty bort s ezután beengedik őket az *első házba* (ucca felőli szoba), ahol a násznagyok követelik a menyasszonyt. Tréfálkoznak: cigánygyereket, vén asszonyt hoznak be. Végre előkerül az új asszony, kezét fog a férjével.

Ezalatt a vőlegényes háznál befognak a kocsiba, a lovakat kicsengőzik, kendőt kötnek a fülükhöz. A kocsin hat asszony ül meg a kocsis. Danolnak, literes üvegből öntözik a „bort”: paprikás vizet. Az ágyért mennek a menyasszonyos háznál (h.-hoz), de őket sem akarják beengedni: ki kell váltani az ágyat. Követelik az *ágypénzt*. Egy-egy vőfény s egy-egy nyoszorjóasszony 50—50 fillért fizet, s ekkor kiadják a holmit. Egy felvetett ágyat kap a vőlegény 9—12 párnával, két dunnát, pokrócot, *komót* (komód), rajta a *bazárt*: cserep szenteket, szentképeket, karosládát, rávaló pokrócot, kredencet terítővel. A komót, láda, kredenc teli ruhával, fehérneművel, ágyterítővel, van *szűnyogháló* is: ezzel fedik be a lebetegedett asszony ágyát, *gyócs*-ból van, csipkés. Még két *jegyínget* s két *jegygyatyát* kap az új férj. Ekkor osztogatnak a kocsit rakóknak zsebkendőbe kötött *menyasszony-pogácsát*, s most kapják meg a kendőt azok, kik az esküvőn nem voltak, hanem csak a lakodalomra jöttek elő. Az ágy fölrakása után még kendőt kér a hat asszony egyike a lovak fülére s bort az üvegbe a víz helyett. A módosabb család néha ilyenkor ad tehenet a menyasszonnyal, a tehenet a kocsi után kötik, úgy ballag szegény pára megdagadt tőggel, mert reggel óta nem fejték meg: *tőggel megyen*, mondják. Danolva mennek vissza a vőlegényes házhoz, s danolással rakodnak le az *első házba*, ahol *felvetik* az ágyat.

Ezután ők is iparkodnak vissza a menyasszonyos házhoz, hol is az új asszony rokonai *pászkakalácsot*, pogácsát, bort kínálnak a vendégeknek. Elhúzzák a vőlegény-nótát:

Elmenyek a hegyek közé lakni,
Ott fogok én szeretőt tartani,
Léteszem a büszke legénységem,
Ölelem a betyár feleségem.

Utána menyasszony-nótát:

Megkötötték nekem a koszorút,
Zöld levele a kötőmbé hullott,
Hullj le, hullj le koszorúm levele,
Úgysem teszlek többet a fejemre.

Ezután az új asszony kínálja lánycimboráinak, a vendégnépnek a pogácsát, bort. A cigányok pár nótát húznak, s öt-hat órákor kezdődik a félórás *búcsúztatás* az első szobában. Már világ 'lámpás' ég akkor. Az új asszony a jó ismerős legényekkel, lányokkal (!), apjával, testvéreivel s legvégül a *búcsúztató*val táncol egy sort. A búcsúztató kezébe veszi a vőfénypalcát s érzékeny rigmusokban beszél a házasságról, a lányt elbúcsúztatja apjától, anyjától, testvéreitől, lánybarátaiktól, legényektől, alsó és felső szomszédoktól, a vendégseregtől. A lány ugyancsak sír. A búcsúztatás után csárdást kezdenek, a búcsúztató párat fordul az egyik nyoszojójánnyal, az új asszony pedig esőkkal elbúcsúzik szüleitől, lánybarátaiktól. Kilépnek az udvarra s a vőlegény vigasztalja a párját, aki már nem léphet vissza az apai házba, mert baj érné.

Az új pár egymást átölelve megy a vőlegényes házhoz, előttük a násznagyok, utánuk párosan a vendégsereg. Az örömanya is szentelt vizet hint utánok. Az örömszülők nem tartanak velük, s a vacsorán sem vesznek részt. Mint jövet, most is nótával, táncal érnek a vőlegényes házhoz: itt sem akarják beengedni őket, betöröknek, rablóknak vélik. Egy darabka papírral mégis tanúsítják, hogy békés szándékú útasok. A vőfény itt is szaval a vőfényes könyv ismerős rigmusaiból. Az ajtóban az új asszony megcsókolja apósát, anyósát. Az udvaron vacsoráznak, hosszú lókákon ülnek, az ételt magosabb lókákra tálatják. Négyen-öten esznek egy tálból, csak kanalat kap hozzá mindenki. Disznó-, vagy juh-húsos húslevest adnak, meg töltött káposztát. A bor se hiányzik. Régente csak *pájinka* és sós kenyér volt a vacsora ilyenkor. Vacsora előtt s utána is imádságot mondanak. A tálatkat a vőfények hordják körül s az első vőfény mondja a rigmusokat. Mikor vacsorázni mennek, az anyós az új asszony kezébe egy egész kenyeret ad, hogy mindig legyen kenyerük. Az új pár alig eszik valami keveset, mert azt tartják, hogy annyi gyerekük lesz, ahány kanál ételt esznek. Vacsora végeztével behúzódnak valamennyien az első házba. Kinn először a házas embereknek húzzák a *rezgőt*, aztán kezd mindenki a tánchoz, amely reggelig eltart. A vőfények addig esznek, amíg a házas-ember tánc van, utána már

ők kormányozzák a tánc rendjét. A menyasszony, vőlegény is kinn táncol, itt menyasszony-tánc nincs, bárki táncolhat véle. Éjjélkor az új pár s a cigányok harapnak valamit — más nem eszik. Hajnalra kevesbednek a mulatók, behúzódnak a házba. Reggel kontyolják fel az új asszonyt, akinek a neve ekkor lett igazán asszony, megveregetik a kontyát: „Egészséggé viseld!” kívánják. Reggel egyik közeli rokonával templomba megy az új asszony: *menyasszony-avatásra*. Ekkor ül először székebe, mégpedig az első padba, eddig csak a székek előtt állva hallgathatta a misét. Az első padba ülve hallgatja most végig a misét. — Az örömanya korán reggel egy tarisznyát pogácsával, pászkával rak tele, s viszi a vőlegényes házhoz, hogy a fiataloknak legyen mit enniök.

A fiatal pár megegyezés szerint vagy a vőlegény, vagy a lány szüleinél fog lakni, ami hasznos nekik, mert a koszt, lakás közös, gyerekeikre ügyelnek, állatot is könnyen tarthatnak. De ha a jány nem egyezik, akkor külön költöznek. A menyecske azonban egy hétig semmikép sem mehet vissza a szülői házhoz, hogy vissza ne vágyjon. A következő vasárnap abban a ruhában, amelyikben avatásra ment, fején fehér féketővel, melyre piros delin, vagy fekete selyemkendőt köt, elmegy anyjáékhoz, akik az új férjet s családját, rokonságát is meghívták ebédre. Ez a menyecske első látogatása szüleihez a búcsúztató után.

A menyecske anyja még a lagzi után ad az új párnak *pinatódót*: tehenet, malacot, libát, aprójószágot — kinek milyen a módja.

*

Húshagyó kedden a férjhez nem ment nagy lányok ablaka alatt *kongóznak* a fiatalabb legények, gyermekek. Rossz pléhdarabot, *vedért* ütögetnek, *fajfát* (belül üres fanyél, melyre a fonalat tekerik), *górétrombitát* fújnak s bekiáltoznak:

Húshagyó,

Itt maradt az eladó.

De belülről se hallgatnak:

Emejj dücsköt, szakaggy meg,

Mér nem házasottá meg.

Vissza kiáltanak a kongatók:

Akinek van nagy jánya,

Hajcsa ki a gujára.

Ha ilyen háznál legényfiú van, ostorral szalad a kongató után, s ha eléri, jót húz rája.

Ortutay Gyula.